

MUSTAN AURINGON ALLA

Julia Kristeva: *Musta aurinko. Masennus ja melankolia. Alkuteoksesta (1987) suom. Mika Siimes (Pia Sivenius luku 8). Nemo, Helsinki 1998.*

”Ainoa tähteni on kuollut, ja tähdin koristettu luuttuni / kantaa melankolian mustaa aurinkoa”, kuuluu Gérard de Nervalin (1808–1855) runon *Perinnötön* säepari. Julia Kristeva on lainannut mustan auringon metaforan masennusta ja melankoliaa käsittelevän kirjansa nimeksi. ”Mustan auringon vertauskuvaan tiivistyy murheellisen mielialan sokaiseva voima: musertava ja kirkas affekti määrää kuoleman väistämättömyyden”, Kristeva kirjoittaa (s. 169).

Länsimaisen kulttuurin ja mielen tiloja psykoanalysoivassa esseekokoelmassaan Kristeva käsittelee masennusta yrittämättä palauttaa sitä yksinkertaiseksi ilmiöksi. Hän tutustuttaa masennuksen mustaan aurinkoon psykoanalyttis-teoreettisen lähestymistavan lisäksi myös kuva- ja sanataiteen teosten läpivalaisuin. Kristeva kirjoittaa psykoanalyysista, kielestä ja puheesta, naisellisista masennuksen hahmoista sekä masennuksen estetiikasta. Kirjan esseet muodostavat monitahoisen kokonaisuuden masennuksesta ja melankoliasta.

Kristeva tulkitsee masennuksen ja melankolian teeman läpäisevän kulttuurimme antiikista nykyaikaan. Hän näyttää ahdistuksen keskeisen merkityksen kristityn ihmisen sielunmaisemalle. Hän nostaa masentuneiden ihmisten kärsimyksen symboliksi Jeesuksen ristiinnaulitsemisen; samaan jatkumoon liittyy hänen perusteellisesti analysoimansa Hans Holbein nuoremman *Kuollut Kristus* -maalaus vuodelta 1522. Masennuksen merkkejä hän löytää myös Nervalin, Dostojevskin ja Marguerite Duras’n sanataiteesta.

Melankolia on Kristevälle ”syvälle uponnutta kärsimystä, joka ei osaa ilmaista itseään ja joka on merkityksen menetettyään menettänyt elämän” (s. 208). Se on hiljaisuutta, kyvyttömyyttä puhua, toimia symbolisen järjestyksen piirissä. Masennus on myös pohjatonta turtumusta, valtameren kaltainen täydellinen kuolema, kuten eräs hänen potilaistaan kuvaa. Ma-

sentuneen elämä on elävän kuoleman elämistä, kuollutta olemista (s. 89).

Puheen muukalainen

Kristevan ajattelussa semioottinen ja symbolinen ovat keskeisiä käsitteitä — niin tässäkin kirjassa. Hän kuvaa sitä, miten affektivyöryt ja ensisijaiset semioottiset prosessit (siirtymät, tihtymät, alkusoinnut, vokaaliset ja elerytmit jne.) asettuvat vastatusten vieraan tai ‘toissijaisen’ kielen suojarustusten ja symbolisten rakennelmien (kuten puheen kielioppi ja logiikka) kanssa. Melankoliassa on kyse kohteen ja puheen merkityksen menettämisestä, merkityksenmuodostamiskyvyn menetyksestä ja siis kyvyttömyydestä toimia symbolisen alueella.

Vuoropuhelu on eron tekemistä, subjektin erottamista toisesta. Puhe ei melankoliselta ihmiseltä luonnistu, hän on ”äidinkielessään muukalainen” (s. 69). Juuri puheen ja kronologian ”kielen ja ajan fenomenologia”, kuten Kristeva sitä kutsuu, paljastaa masentuneen ”äidillisen kohteen suremattoman surun” (s. 76). Kyvyttömyyteen toimia symbolisessa järjestyksessä johtaakin hänen psykoanalyysissaan semioottisella, äidillisen säätelyn alueella koettu ero Asiasta, menetetyistä äidillisistä kohteesta.

Yksilön kehitykseen kuuluu väistämättä sarja eroamisia, joihin liittyy kielto tai suru. Suruaan ihminen työstää kielen ja ylipäättään symbolisen järjestelmän avulla. Melankolinen ihminen ei pysty työstämään murhettaan, hän ei kykene sietämään kohteen menetystä ja Asiaa. Masennus saa alkunsa kohteesta eriytymisestä silloin, kun eroaminen kielletään tai suljetaan pois. Kristeva sanookin etsivänsä kirjansa esseissä melankolis-depressiivisen oireyhtymän ja kohteen menetyksen yleisen kokemuksen yhteyksiä.

Kristeva kirjoittaa masennuksesta hienosävyisesti. Hän ei esitä masennukselle yksiselitteisiä hoitomuotoja eikä harrasta joidenkin masennusta käsittelevien teosten katteetonta yltiöpositiivista retoriikkaa. Hän haluaa puhua ”surumielisyyden syvyydestä, jakamattomasta tuskasta, joka valtaa ihmisen toisinaan, usein myös pysyvästi, niin että hän menettää kaiken halun puhua ja toimia, jopa elää” (s. 15).

Melankolia muusana

Kristevälle ihmiselämä on loputonta ahdistusta. *Musta aurinko* kertoo siitä, mutta se kertoo myös tuskan ymmärtämisestä ja hyväksymisestä. Masennukseen liittyvää symbolista kyvyttömyyttä vastaan voi taistella. Kristeva osoittaa, miten taiteilijat ja kirjailijat tekevät niin imaginaarisen luomisen avulla. Masennuksen vastavoima on merkitys, ja nimenomaan ”taiteellinen tyyli on keino ylittää toisen ja merkityksen menetys” (s. 145).

Merkityksiä antamalla, taidetta tekeväällä, melankoliasta voi päästä voitolle — hetkittäin. Kristevan analysoimat taiteilijat ovat raskasmielisiä, ja tumma tunnelma heijastuu heidän teoksiinsakin. Mutta he onnistuvat kanavoimaan taiteen käyttövoimakseen. Nervalin sanoja lainaten melankoliasta on tullut heidän muusansa. Kristevan melankolian teoriassa kauneus on imaginaarista, ja ”*imaginaarinen* on kuin Asian ja Merkityksen, nimeämättömän ja merkkien sikiämisen, mykän tunteen ja sitä ilmaisevan ja sen ohittavan ihanteellisuuden välille jännitetty välittäjä” (s. 116).

Kristevälle ei ole olemassa psyykettä ilman tuskaa, on vain toimintaa tai leikkiä (s. 16). *Musta aurinko* on surumielisessä kauneudessaan ehkä osoitus kirjoittajan itsensä tuntemasta tuskasta ja sen voittamisen halusta. Kirjan esseistä huokuu melankolian syvälinen ymmärtäminen ja niissä on vahva läsnäolon tuntu.

Mustan auringon suomentaja Mika Siimes varoittaa esipuheessaan aiheellisesti, että *Musta aurinko* on monestakin syystä vaikea kirja. Hän ja Marguerite Duras’n taidetta käsittelevän luvun suomentaja Pia Sivenius ovat tehneet hyvää työtä kääntäessään Kristevan ranskalaisen raskasta tekstiä. Myös kirjan loppuun sisällytetty käsitteellinen sanasto auttaa psykoanalyttistä teoriaa tuntematonta avaamaan esseitä.

Musta aurinko on haastava kirja, jonka sulatteluun on varattava aikaa. Se on myös kirja, johon haluaa palata aina uudelleen.

Tuija Saresma